

Лариса Рева

Член-кореспондент Академії Вищої Освіти України

К. ШИРОЦЬКИЙ ЯК ПРЕДСТАВНИК УКРАЇНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ. ЙОГО «ЦЕРКОВНІ СТАРОДРУКИ» В ЧАСОПИСІ «КНИГАР»

У статті на фоні документальних подій 1920-х років представлена картина розмаїття громадсько-політичних подій, зокрема культурного простору України. Зосереджується увага на часописі «Книгар» – першому спеціалізованому виданні української критики та бібліографії, дописувачем до якого був Костянтин Широцький – історик українського мистецтва.

Ключові слова: Гетьманат, книга, К. Широцький, бібліотека, стародруки.

У статті, опираючись на праці В. Винниченка [4], М. Грушевського [7], В. Вернадського [1], С. Сфремова [9], М. Василенка [16], Д. Дорошенка [8] та інших провідних учених, імена яких за доби тоталітарного режиму старанно замовчувалися, а самих авторів було кинуте на тортури, ми прогорнемо сторінки історії всплеску національно-визвольних змагань, а також Гетьманату, зупинемося на хроніках історії Академії наук, Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського, політичних та культурних подіях початку століття, зосередивши увагу на роботі друкованих того часу органів – часописів, які стали дзеркалом доби, у тому числі – першого бібліографічно-критичного журналу «Книгар», роль якого була надзвичайно високою. Для нас важливо показати не лише наповнюваність цього органу, а й через біографію його автури – зокрема К. Широцького, показати, що, не дивлячись на більшовицькі спроби відірвати церкву від держави, він усе ж звертається до тематики церковних стародруків, підносячи роль маргінальних їх записів до наукового, можна сказати, обігу. Підірване здоров'я, нездорова політична обстановка в країні, ейфорія, слабкі демократичні начала, а пізніше – їх повне фіаско, не заликали автора. Стаття його вийшла, і для нас важливим моментом є показати перебіг тогочасних подій, і як саме все це пізніше вплинуло на хід нинішньої історії.

Отже, 1920-ті роки ввійшли в історію боротьби українського народу за свою свободу буремними та суперечливими подіями. Важливість наслідків цього періоду годі й переоцінити. Україна опинилася у край важкому становищі. З одного боку – події Гетьманату 1918 р. сколихнули світ небувалим розквітом життя в усіх ланках культурно-мистецької та державницької сфери. З іншого ж боку, Україна не могла подолати більшовицького тиску на всі галузі її державотворення, який пізніше спричинив до жахливих подій Голодомору, втягнення її в другу Світову війну 1939-1945 рр., врешті, втрати державності й самоідентифікації українства, винищення еліти, що також потрясли світ із небаченим раніше жорстоким свавіллям.

Спробуємо реалізувати відтворення історичного факту 1918 р., як року, що давав надії на величезні за своїм розмахом події перетворення, які, внаслідок зрадництва своїх та підступної політики північного сусіда, призвели до тотальної руйнації Української національної ідеї, цілому українства, мови, ледь не втратили державності.

Ми проаналізуємо історію до- і після зазначеного періоду – для того, щоб, як говорилося вище, вивчити уроки, оскільки суттєві прогалини минулого в цьому питанні яскраво проглядаються сьогодні. Рабський менталітет великої кількості

мешканців України (в першу чергу, тих, хто живе в східних областях), позначений кількома факторами: протягом усього ХХ ст. йшла тотальна селекція радянською системою населення Півдня та Сходу України, – там, де зосереджена головна індустріальна та сировинна база України. Вона виразилася в небаченій міграції населення, яка почалася ще в 1920-х роках. Опісля Жовтневого перевороту 1917 року почалася масова еміграція на Захід інтелігенції та підприємців, а потім – громадянська війна, яка не тільки нанесла шкоди економіці та сільському господарству країни, але й підірвала традиційний уклад основного місцевого населення. Розкуркулення та висилка до Сибіру і на Далекий Схід найпрацеспроможнішого населення, істотно послабили генофонд України. Але ще жорсткішими виділилися для України 1930-і роки: Голодомор, а потім – політичні репресії, які, більшою мірою, торкнулися національної української еліти. Індустріалізація 1930-х років принесла в Україну переселенців із Росії та інших республік СРСР, серед яких було багато засуджених. Друга світова війна завдала найстрашніших ран українській землі – розруха та мільйони загиблих, скалічені долі десятків мільйонів. До цього слід додати повоєнні роки тотальної комуністичної пропаганди, перекручування української історії і посиленого формування комплексу «меншwartості» всього українського. Це все не могло не відбитися на нових поколіннях людей, які народилися в умовах «формування нової спільноти – т. зв. радянських людей». Ідеологія імперських підданих – «молодших братів» – продовжує активно користуватися п'ятою колоною, для розколу України, – це зовнішні чинники, але величезні і внутрішні чинники, коріння яких у глибині віків.

Створення Української Держави 1918 р. було підготовлене попередніми етапами національної та соціальної боротьби. Від часів Гетьманства 1918 р. державність українська стала фактом, із яким світ уже рахувався і буде рахуватись [6, с. 112].

Сім із половиною місяців Української Держави переважна більшість спостерігачів оцінює як період соціального і громадського спокою [14, с. 5]. Водночас дослідники цього періоду відзначають, що П. Скоропадський, та й сам Гетьманат, опинилися серед найбільш табузованих питань історії України ХХ ст., оповитих міфами, упередженнями, або й відвертими фальсифікаціями... [15, с. 16].

Але уцілому умови для творчої праці за часів Гетьманського режиму були досить сприятливими [25, с. 40]. Відбувалося небувале доти піднесення українського культурного життя.

Значною подією в суспільно-політичному житті українського народу було створення бібліотеки Академії наук України. Заходи до заснування її почалися ще 1917 р. за Центральної Ради : 2 (15) серпня 1918 р. було прийнято Закон Гетьманського уряду про утворення Національної бібліотеки Української держави в Києві як самостійної установи при ВУАН. На загальних зборах Академії наук було обрано Тимчасовий Комітет, який мав зайнятися створенням наукової бібліотеки. Його очолював перший президент АН України В.І. Вернадський. До Тимчасового Комітету входили академіки А. Кримський, Д. Багалій, С. Єфремов та ін. В інструкції Тимчасового Комітету підкреслювалося: « Мета Тимчасового Комітету: закласти на Україні велику книгозбірню всесвітнього типу, яка гуртувала б у собі все, що витворено людською думкою та знанням по всіх науках – таку книгозбірню, щоб давала спомогу, не виїжджаючи з країни, познайомитися в якнайповнішій мірі із світовою літературою з усіх паростків людського знання, писаного геть усіма мовами. Бібліотека має своє завдання – закласти відділ Україніка, присвячений літературі про Україну та про український народ. У цім же відділі повинно згуртуватися все, що друкувалось будь-коли і будь-де українською мовою – повинна згуртуватися, незалежно від змісту і напрямку літерату-

ра, писана всіма мовами про історію українського народу, його фольклор, мову, словесність, мистецтво, побут, соціальні та економічні умови і т. ін. Разом із тим до відділу Україніка входить і все, що торкається території УРСР. Сюди вступає література про природу, побут, історію, економічні та соціальні умови закордонної Русі-України, Буковини, Русі-Угорської, Галичини, чи в їх сучасному, чи в їх минулому обсязі, так і тих країн Північної і Південної Америки, де порозкидалася суцільні осади українців» [1, арк.321].

Згідно зі Статутом, розробленим Тимчасовим Комітетом, бібліотека повинна була стати універсальною і включати літературу з усіх наук, мистецтва, красного письменства, техніки, громадських і державних проблем [1, арк.1]. Статут убачав у ній універсальну книгозбірню, завдання якої збирати, зберігати й пропонувати читачеві друковані видання та рукописні джерела з усіх галузей знань... У перші дні заснування в бібліотеці нараховувалося всього лише 600 книг [21, с.46].

На першому етапі своєї діяльності Тимчасовий Комітет зосереджував увагу переважно на комплектуванні фондів. На кінець 1918 р. фонд бібліотеки становив кілька сотень книжок, котрі було придбано коштом або отримано як дарунок. Почалися переговори із власниками деяких бібліотек про купівлю цих бібліотек. Особлива увага зверталася на фонди інкунабулів та стародрукованої української книги, рукописні матеріали. Про інтерес до комплектування бібліотеки національними раритетами свідчила «Записка В.О. Кордта до Комісії для вироблення законопроекту про національну бібліотеку Української держави» від 9 липня 1918 р.» [11, с.76-79]. В.О. Кордт – історик і бібліограф, науковий співробітник Київської Археографічної Комісії (згодом – ВУАН), зазначав : «Відділ українських стародруків достойно доповнятиме собою відділ рукописів, який обхопить усі ті пам'ятки українського письменства аж до кінця XVII ст., які ще тепер пощастить позбирати» [11, с.77]. Великий внесок у розшукування та придбання стародруків зробили акад. В. Вернадський, Д. Багалій, А. Кримський та інші члени Тимчасового Комітету.

У складних умовах післяреволюційних соціальних та національних катаклізмів нечисленний склад Тимчасового Комітету докладав великих зусиль для збереження цінних бібліотек, націоналізованих, приватних, старих державних установ та організацій, які вливалися, поповнюючи всезростаючий фонд Всенародної бібліотеки України.

Проблемні питання порушувалися на засіданні Тимчасового Комітету (протокол №4 від 6 вересня 1918 р.) [1, арк.5], де визнано було за необхідне звернутися з проханням до міністра Народної освіти, щоб він розіслав до всіх гімназій та інших шкільних установ звернення про передачу всіх непотрібних їм книг, рукописів та інших матеріалів національній бібліотеці... Тут же йшла мова й про те, щоб зібрати відомості про різні Київські монастирські та інші бібліотеки, та мати їх описання. Секретар Комітету Є.Ю. Перфецький повідомив, що д. С.Ф. Русова хоче пожертвувати книги покійного свого чоловіка, О.О. Русова, серед яких є старі українські друки та цінні книги з історії Чехії та Сербії..., які тоді знаходилися в м. Вінниці.

В умовах політично нестабільної обстановки громадянської війни багато бібліотек було пограбовано, спалено, зруйновано, загинуло. Детальні протоколи Тимчасового Комітету свідчать про постійну копітку роботу його членів із розшукування та придбання для національної бібліотеки цінних стародрукованих слов'янських раритетів.

2 травня 1919 р. Постановою Тимчасового Комітету національну бібліотеку було перейменовано у Всенародну бібліотеку при Академії наук у м. Києві.

Вершиною діяльності Гетьманату стало заснування 14 листопада 1918 р. Української Академії наук, яку очолив В.І. Вернадський. Серед її фундаторів були С. Єфремов, А. Кримський, В. Науменко та інші видатні діячі української науки. Ініціатором й організатором створення Академії виступив відомий громадський і культурно-освітній діяч М.П. Василенко, який зайняв посаду міністра освіти в Гетьманському уряді.

Глибоке розуміння ідеї організації Академії виявив гетьман П. Скоропадський. Він постійно цікавився роботою авторитетної Комісії, що готувала матеріали до створення Академії, надавав допомогу в розв'язанні фінансових проблем.

Щоденник В.І. Вернадського за 1918 р. дає уявлення про ту велику підготовчу роботу зі створення Академії Наук, яку він провадив, організуючи зустрічі і обговорення навчальних проблем із такими відомими вченими, як В. Модзалевський, О. Левицький, В. Іконников, М. Василенко, Д.Багалій та ін. Зокрема, 12 травня 1918 р. В.І. Вернадський занотував у своєму щоденнику: «Все більше вдумуюся в створення великого наукового центру у Києві, скориставшись сприятливою політичною кон'юнктурою...» [1, арк.21 зв]. Фундатор Академії хотів залучити до її створення видатних вчених з усіх міст і регіонів України. Для цього, зокрема, було дуже важливо залучити до цієї справи і першого Президента УНР М.С. Грушевського, який перебував в опалі, але був активним ініціатором у створенні Академії. Про це ми довідемося зі спогадів одного із міністрів гетьманського уряду Д. Дорошенка, який писав у своїх спогадах: «Кола, що ближче були заняті справою організації Академії наук, дуже хотіли бачити першим її Президентом проф. М. Грушевського. На це була повна згода з боку Гетьмана. Але проф. Грушевський категорично зрікся, не бажаючи дістати призначення з рук Гетьмана» [8, с.360].

17 вересня 1918 р. Комісія завершила свою роботу. Були підготовлені проекти основних документів, необхідних для прийняття урядових рішень: «Законопроект про створення Української Академії наук у Києві», «Проект статуту Української Академії наук у Києві», «Проект штатів Української Академії наук у Києві», «Проект обрахунку витрат Академії наук у Києві на 1 жовтня 1918 р. і до 1 січня 1919 р.». Підготовлені також пояснювальні записки про необхідність першочергового створення окремих установ при Академії. 14 листопада 1918 р., Гетьман затвердив ухвалений Радою міністрів Української Держави «Закон про заснування Української Академії наук».

Таким чином, «Гетьманська Україна представляла величезний і багатющий плацдарм, підтримуючи здорове українство» [22, с.183]. Гетьманування П. Скоропадського було «наскрізь реставраційною добою... Влада намагалася перевести реставрацію в усіх площинах народного життя на Україні, починаючи з політичної та соціальної, і кінчаючи національною та державною» [23, с.117]. Особливо вражають досягнення уряду у створенні системи освітніх закладів.

17 вересня 1918 р. Український народний університет у Києві перетворено на Київський державний український університет. Заходами місцевої «Просвіти», за допомогою проф. Харківського університету Д. Багалія, М. Сумцова та ін., було засновано в Полтаві Український історико-філологічний факультет. У Київському, Харківському та Одеському університетах відкрилися в числі кафедр українознавства кафедри історії України.

22 жовтня 1918 р. офіційно відкрився Кам'янець-Подільський державний університет, організований І. Огієнком, що був і його ректором.

Генеральний секретаріат освіти, яким керував І. Степенко, вживав енергійних заходів для переведення шкіл на українську мову навчання. В різних

містах України було створено понад 150 нових українських гімназій, у тому числі в сільських районах. На рівні початкової школи було випущено кілька мільйонів примірників україномовних підручників.

5 листопада були створені Державна Археологічна комісія, Державний архів. Відродження української державності розкрило широкі перспективи для розвитку культури, преси, книгодрукування.

Полтавська губернська Вчена Архівна комісія була перетворена на Українське Наукове товариство дослідження й охорони пам'яток старовини й мистецтва на Полтавщині.

Цей рік був роком піднесення театрального життя й формування нового українського театру. В Києві діяло три театри: Державний драматичний театр, Державний народний театр і «Молодий театр». Режисери Державного драматичного театру – Б. Кривецький та О. Загаров. Серед акторів були Г. Борисоглібська, І. Замичковський, Ф. Левицький та ін. Державний Народний театр у Києві існував у сезоні 1918-1919 рр. під мистецьким керівництвом П. Саксаганського за участю М. Заньковецької, Л. Ліницької та ін. «Молодий театр» був заснований у 1916 р. під назвою «Студія». До акторсько-режисерського складу, окрім керівника Л. Курбаса, входили актори С. Боднарчук, О. Ватуля, Ф. Лопатинський та ін.

Роки відновлення української державності стали періодом рішучих заходів щодо організації українського музичного життя. 1918 р. було створено Республіканську капелу під керівництвом О. Кошиця, із якою він відбув пізніше у концертну подорож по Західній Європі й Америці. Це привернуло увагу світової громадськості до України.

У 1918 р. Музично-драматична школа М. Лисенка була перетворена на Державний Музично-драматичний інститут ім. М. Лисенка. На той час це була єдина музично-драматична школа в Центральній та Східній Україні, яка дала світові багато визначних діячів української музичної та театральної культури.

Переживало період інтенсивного розвитку українське образотворче мистецтво. Цьому сприяла творча і педагогічна діяльність О. Мурашка, М. Самокиша, В. Кричевського, Ф. Кричевського, останній став ректором 1918 р. Української Державної Академії мистецтв, що була створена 5 листопада.

Період Гетьманської держави був і добою бурхливого, часом, яскравого літературно-мистецького життя, що відзначалося спонтанністю і строкагістю.

Письменництво України «розколося» на тих, хто підтримував Гетьманський режим, і тих, хто поїхав шукати щастя за межами Вітчизни. Поети старшого покоління – М. Вороний, О. Олесь, С. Черкасенко, В. Самійленко, що зустріли Лютневу революцію під гаслами національного визволення, не прийняли Жовтневу революцію, не прийняли і уряд П. Скоропадського. В. Самійленко у вірші «Статут фахівців», що був опублікований у газеті «Нова Рада» (№ 177. – 2 жовт. – 1918 р.) із сарказмом говорить про опозиційні щодо гетьманщини настрої. В. Самійленко, як свідчить цей вірш, побачив у політиці Скоропадського загрозу відродження шовінізму в Україні, продовження русифікаторства. Зокрема, відмічено засилля різноманітних відомств спеціалістами («фахівцями») із Росії, що супроводжувалось витісненням національних кадрів, обов'язковим впровадженням російської мови в діловодство та сферу побуту. О. Олесь також із недовірям ставиться до гетьманської політики. В його віршах «1918 рік», «Хоч в грудях повно почуття» – відбито складність ситуації, в якій опинилася Україна на цей час.

За сім із половиною місяців Гетьманату не можна виявити жодні особливості літературного життя. Картина літературного процесу, складного і суперечливого, швидко змінюється. Літератори зосереджувалися навколо своїх пе-

реважно недовготривалих часописів та альманахів. 1918 р. був роком розквіту українського символізму. Символісти створили осередок «Біла студія», в м. Києві за участю поетів Я. Савченка, П. Савченка, К. Поліщука, П. Тичини, О. Слісаренка, В. Кобилянського, М. Семенка, театральних діячів – Л. Курбаса, М. Терещенка, художника А. Петрицького. У 1918 р. групою символістів у видавничтві т-ва «Грунт» було випущено «Літературно-критичний альманах», редактором якого був Я. Савченко. В альманасі надруковано повний цикл поезій «Енгармонійне» П. Тичини, вміщено «Театральний лист» Л. Курбаса – своєрідну програму діяльності «Молодого театру», опубліковано поезії Я. Савченка, Д. Загула, П. Савченка, О. Слісаренка та ін. «Київ став столицею нової «європейської держави», і тут прокидається європейська «кав'ярняна» культура. Молоді українські поети й літератори спідають і об'їдають в одній кав'ярні з міністрами й урядовцями Центральної Ради. Одні організують державність, другі – суспільну опінію...» [12, с.60]. В 1918-1920 рр. у Києві сформувалася група неокласиків, що являла певну суспільно-політичну силу. До неокласиків входили талановиті письменники: М. Зеров, М. Рильський, О. Бургардт (Ю. Клен), П. Филипович, М. Драй-Хмара... Естетичною платформою, яка їх об'єднувала, була любов до слова, строгої форми, до великої спадщини світової літератури. У Харкові (1918), літератори лівої партійної орієнтації утворили «Цех каменярів» (пізніше частина її увійшла до Літературного комітету при Відділенні мистецтв Радянського уряду). Цей рік був і роком яскравого літературно-мистецького вияву окремих митців. Навесні 1918 р. виходить перша книжка віршів П.Г. Тичини «Сосячні кларнети», що була схвально зустрінута критикою. Визначне явище поетичного року являла собою друга книжка віршів М.Т. Рильського «Під осінніми зорями» та поема-дія «На узліссі». У видавничтві «Сяйво» вийшли в 1918 р. книжки «З зелених гір» Д. Загула, «Світотінь» В. Ярошенка, в Житомирі – «Поезії» Я. Савченка тощо. «Хоча розвиток літератури й мистецтва йде за своїми специфічними законами, та все-таки революційні події 1917-1919 рр. кардинально вплинули на культурний розвиток українського народу. Правда, в цей крутий в історичному розвої національної культури поворот, розпочатий у кінці XIX – на початку XX ст., творилася могутня основа, на якій вибудовувався, всупереч Валуєвським та Емським заборонам і обмеженням, Храм української національної культури. Та чи уявляємо ми той обсяг роботи, який здійснили українські культурні і наукові діячі на переломі XX ст.? Переконані, що-ні, бо не може скластися цілісна картина культурного процесу, якщо роль одних извеличувати, а інших – зменшувати, а то й взагалі ігнорувати» [10, с.26].

Особливо великими були успіхи української преси та книгодрукування. Якщо протягом 1917 р. виникло 78 видавничств, то 1918 р. їх налічувалося вже 104: приватні, кооперативні, при «Просвітах» та громадських організаціях. Серед них: «Час», «Вік», «Дзвін», «Криниця», «Вернигора», «Сяйво», «Друкар», «Союз» (Харків), «Сяч» (Черкаси), «Промінь» (Сміла), «Народний стяг» (Одеса). Характерно, що видавничі осередки виникали по всій Україні. 1918 р. у Києві їх було – 40, у Катеринославі – 6, в Одесі – 5 і т.д. Навіть при Кубанському центрі діяло українське видавництво в Катеринодарі. 1918 р. створено «Український видавничий кооперативний союз» (Книгоспілка), «Дніпросоюз», «Українську школу». 1918 р. 101 книгу було видано для дітей, а за період 1918-1920 рр. – 559 назв книг. Переважно це були твори українських письменників. Наклад їх – 496, 2 тис. примірників. Із них – 256 – прозових творів, 89 – драматичних, 171 – поетичних, 27 – усної народної творчості.

Видавалися також твори зарубіжної класичної та сучасної літератури. Книг українською мовою в 1918 р. вийшло 1084.

Активізувалася українська преса: газети видавалися не лише в губернських центрах, а і в повітових осередках. Із культурологічних і літературно-мистецьких видань слід відзначити – кварталник історії, літератури, культури й мистецтва «Наше минуле» (Київ, 1918-1919 рр.) за редакцією В. Королева-Старого, пізніше – М.Зерова; «Літературно-критичний альманах» (1918), «Шлях» (1917-1918) за редакцією М. Шаповала й О. Мицкока. Якщо в 1917 р. в Україні діяло 106 друкованих видань, то в 1918 р. – 212.

Першим спеціалізованим виданням української критики та бібліографії став часопис «Книгар»: Літопис українського письменства (1917-1919), за ред. В. Королева-Старого й М. Зерова.

Протягом року в журналі активно співпрацювали С. Єфремов, С. Петлюра, В. Модзалевський, Д. Дорошенко, Л. Старицька-Черняхівська, К. Широцький та ін. Тематика публікацій – різноманітна, журнал оперативно і кваліфіковано давав огляд книжкової продукції за 1917 р. – (якщо 1917 р. до редакції було надіслано 358 українських видань, то за 9 місяців 1918 р. їх кількість досягла 883 назв). Ряд публікацій було присвячено Т. Шевченкові, Г. Квітці-Основ'яненку, Марку Вовчку, О. Кобилянській, І. Нечую-Левицькому. В. Модзалевський виступив із публікацією «З історії книги на Україні» (№5). К. Широцький публікує статтю «Церковні стародруки» (про маргіналії та власницькі нотатки на полях книг), де із професійною майстерністю розглядає важливість стародрукованих раритетів, їхню цінність для суспільства. У передмові від редколегії до останнього номера за 1918 р. (ч.16) говориться: «Тепер, коли підходить момент для загального миру... ми хочемо вірити, що невикористана духовна сила України виявить всю свою енергію на утворення своїх національних скарбів... Ми віримо, що тільки високо поставлена культура національна, може, навіть більш, як дипломатичні хитрування, виведе народ на певний шлях до щастя і зміцнить головні підвалини державного життя України»[5, с.938].

Більш детально сплинемося на постаті К. Широцького (Шероцького) Костянтина Віталійовича (псевд. – К. Ладиженко; 07.06(26.05).1886-13.09.1919) – історика українського мистецтва. Він був членом Українського наукового товариства. Народився в с. Вільшанка-Бершадська (нині с. Вільшанка Крижопільського р-ну Вінницької обл.) в сім'ї священика. Закінчив Археологічний інститут у Санкт-Петербурзі (1911) та історико-філологічний факультет Петербурзького університету (1912). 1915-17 читав курс історії старого київського і галицького мистецтва як приват-доцент Петроградського університету по кафедрі історії мистецтва. Один із фундаторів видавничого Товариства «Друкар» (1916). Належав до Петербурзької організації Товариства українських поступовців. 1917 був комісаром Городенського повіту у Галичині від Тимчасового уряду. Виїхавши до Києва, узяв участь в організації Генерального секретарства освіти УДР, згодом – Міністерства народної освіти УНР, де завідував художньо-промисловим відділом, потім – секцією Охорони пам'яток старовини і мистецтва. Із 1917 – член Української партії соціалістів-федералістів. Наприкінці 1917 р. читав лекції з мистецтва в Українському народному університеті в Києві. Замість подбати про своє здоров'я, мусив виїхати на провінцію. Влітку 1918 обраний екстраординарним професором Кам'янець-Подільського українського держуніверситету, але через хворобу фактично не викладав. Із 1907 р. широко публікувався в «Записках наукового товариства імені Т. Шевченка», журналах «Сяйво», «Украинская жизнь», «Искусство в Южной России», газеті «Рада», після повер-

нення до України – у журналах «Наше минуле», «Книгар». Автор розвідок про мистецьку спадщину Т. Шевченка, Г. Левицького та В. Тропініна. Видав нариси з історії декоративного мистецтва України «Художественное убранство украинского дома» (1914), у співавторстві з П. Балицьким – «Буковина и ее прошлое» та «Иллюстрированная история Галичины» (обидві – Пг., 1915, підпис-акронім: К. Баладыженко). Автор путівника «Київ» (1917, 1994), в якому вперше зроблено мистецтвознавчий аналіз пам'яток української столиці. Серед перших синтетичних курсів історії староукраїнського мистецтва його праці: «Старовинне мистецтво на Україні» (1918), «Українська штука за часів старокнязівських та її вивчення» (1918). Підготував курс історії українського мистецтва у 2-х томах (доля рукопису невідома). Ілюстрації до цієї праці з'явилися у видавництві «Друкар» у вигляді 144-х листівок у 13-ти серіях. Працював над вступною розвідкою до альбому «Український старовинний портрет». Похований у с. Білоусівка (нині село Тульчинського р-ну Вінницької обл.) [2].

Друкувалися також матеріали про літературні новини, про зарубіжну літературу тощо. У березні 1918 р. було створене найстаріше Державне інформаційне агентство України, відоме в різні періоди історії під назвами УкТА, БУП, УКРОСТА, РАТАУ, Укрінформ.

Так, за якихось 7 із половиною місяців Гетьманщина досягла таких здобутків у галузі культури, про які мріяли багато поколінь української інтелігенції. «З точки зору розвитку української державності ці сім із половиною місяців можна охарактеризувати як справжній розквіт. Україна впевнено виходила на міжнародну арену, поживалося ділове життя, українські гроші набули стабільності, особливо багато зрушень відбулося у національно-культурній галузі...» [24, с.226]. Проводилося «виховання української людності на кращих стародавніх традиціях гетьманства і козацтва» [13, с.319]. Але це не був гармонійний процес: «все проходило на тлі постійних заворушень, страйків, повстань, терористичних актів, що їх організували національно-соціалістичні, більшовицькі та російські кола» [24, с.226].

«Переломним для долі Української держави і П. Скоропадського стало, зокрема, повстання, очолене лідерами українських соціалістів В. Винниченком та С. Петлюрою, які проголосили новий уряд Української Народної Республіки, відомий під назвою Директорії» [26, с.8].

14 грудня 1918 р. у зв'язку із захопленням Києва військами Директорії Рада міністрів Української Держави прийняла Постанову про складання своїх повноважень та передачу їх Директорії.

Роки 1917-1920 плутаються швидкістю обставин навіть для тих, що перебували в той час в Україні. «Ті роки мало відомі фактажем для англомовної та іншої неукраїнської публіки» [3, с.223].

У Четвертому Універсалі, що його 25 січня прийняла Центральна Рада, революційний парламент України, були такі урочисті й пам'ятні слова: «Однині Українська Народна Республіка стає самостійною, ні від кого незалежною Вільною Суверенною Державою Українського Народу».

В. Винниченко, один із провідних членів Ради й Голова першого автономного Українського Уряду (Генерального Секретаріату), писав у своїх спогадах: «Воістину, ми за тих часів були Богами, які бралися з нічого творити цілий новий світ» [4, с.258].

На сьогоднішні вивчити уроки тих подій достеменно важливо, оскільки, доки Україна не відновить своєї істинної історії (тут існує багато нав'язаних з-зовні спекуляцій), вона не зможе обійняти повноцінного місця серед світо-

вих лідерів. Для цього необхідно зробити перехід до нового етапу трансформації «совкової свідомості» українського суспільства. Вкрай важливо сформува-ти власну ідеологему, побудовану на власній символічній мові, відтвореній на власних глибинних тисячолітніх традиціях.

Відомо, що історія України спотворювалася останні три століття, а це ще й сьогодні відображається на її можливостях. Підняти «українське слово» – перше завдання нації, тобто достеменно необхідно серйозне вивчення джерел української мови та її ролі у світовій культурі. Без обов'язкової для всіх української мови ми ніколи не збудуємо тієї омріяної нашою патріотичною громадою Українську державу. Ненависть до мови не може не супроводжувати ненависть до держави [17, с.288-290, 18, с.101-117].

Україні оголошена війна на знищення цілісності Української держави – аж до повного знищення української ідентичності. Наше завдання – всіляко протистояти ворогові, вигравши інформаційну війну.

Наша доба характеризується фундаментальними явищами: глобалізація та інформаційна революція. Їхні впливи на всі сторони життя потужним і всеохоплюючим явищем, каталізатором нових загальнолюдських цінностей, що потребують формування нового типу особистості, яка мислить масштабніше, хоче вивчати і знати історію своєї країни і бути її патріотом [19, с.251-257, 20, с.258-264].

Дуже лясно, що відроджено свято Покрови Божої Матері – віддавна день вшанування Українського Війська. Відновлюючи цю славу традицію, ми відмовляємося від штучних свят радянської доби й повертаємося до своїх історичних джерел. Постали новітні герої та героїні, які показують приклад незламності українського духу, відвагу і відданість Україні.

Ми пишемо нову сторінку історії, досліджуємо біографії, і не забуваємо столітній досвід.

Стаття покликана заповнити певну прогалину в історії культури, книговидання, розкриттю нехай неповною мірою, талановитої постаті Костянтина Широцького, утягнутого, як і все навколо, увир шаленої історії початку ХХ століття.

Список використаних джерел:

1. Архів НБУВ, оп.1, спр.1, арк.321.
2. Биковський Л. Бібліографія праць К.В. Широцького. *Збірник Секції мистецтв Українського наукового товариства*. К., 1921. Т. 1.
3. Биковський Л. Життєпис: 1976. У службах українській книжці / упор.: Л.Р. Ви-нар, Я.Д. Ісаєвич. Львів ; Нью-Йорк, 1997. С. 223.
4. Винниченко В. Відродження нації. К. ; Відень, 1920. Т. 1. С. 258.
5. Гетьман Павло Скоропадський. Спомини. К., 1992. С. 112.
6. Грушевський М.С. Автобіографія. К., 1926.
7. Дорошенко Д. Мої спомини про недавнє минуле: 1914-1920. Мюнхен, 1969. С. 360.
8. Єфремов С. Щоденники: 1923-1929. К. : ЗАТ «Газета «Рада», 1997. 848 с. : іл.
9. Жулинський М. Щоб повстали в безсмертній миті... *Репресоване «Відродження»*. К., 1993. С. 26.
10. Історія Академії наук України: 1918-1923: Документи і матеріали. К., 1993. С. 76-79.
11. Коряк В. Етапи. *Лейтес Я., Яшек М. Десять років української літератури: 1917-1927*. Харків, 1930. Т. 2. С. 60.
12. Мироненко О. Гетьманський уряд Скоропадського. *Етнонаціональний розвиток України: Терміни, визначення, персоналії*. К., 1993. С. 319.
13. Папакін Г.В. Гетьман Павло Скоропадський: Штрихи до портрета. *Там само*. С. 5.
14. Пеленський Я. Передмова: Спогади гетьмана Павла Скоропадського. Кінець 1917 – грудень 1918. *П. Скоропадський. Спогади*. К. ; Філадельфія, 1995. С. 15.

15. Полонська-Василенко Н. Микола Прокопович Василенко: 1866-1966: 3 нагоди 100-ліття з дня народження. *Визвольний шлях*. 1967. Кн. 9.
16. Рева Л. Бібліографічні джерела української літературної біографіки: інтегратор історико-культурної спадщини України. К. : Укр. інформ.-видавн. центр «Галактика», 2015. С. 288-290.
17. Рева Л. Молитва за Україну: Майдан – Гібридна війна. Героїка особистості в літературній біографії. *Науково-інформаційний вісник АН ВО України*. 2016. № 1 (96). Січень-берез. С. 101-117.
18. Рева Л. Реліз літературної біографіки сучасної України. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie*. Łódź, 2015. № 3 (11). С. 251-257.
19. Reva L. Release of literary biography of modern Ukraine. *Knowledge. Education. Law. Management. Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie*. Łódź. 2015. № 3 (11). С. 258-264.
20. Сенченко Н.И. Библиотеки и компьютеры. К., 1990. С. 46.
21. Скоропадский П. Воспоминання: Конец 1917 г. по декабрь 1918 г. *Скоропадський П. Спогади*. К. ; Філадельфія, 1995. С. 183.
22. Усенко І. Скоропадський Павло Петрович. *Світова та вітчизняна етно-державницька думка: у персоналіях*. К. ; Донецьк, 1997. С. 226.
23. Юридична наука і освіта на Україні / авт. кол.: Ю.С. Шемшученко, І.Б. Усенко, Б.М. Бабій та ін. К., 1992. С. 40.
24. Шовкопляс І. Гетьман усієї України і козацьких військ Павло Скоропадський. *Гетьман Павло Скоропадський: 1873-1945* : матеріали до біобібліографії. К., 1996. С. 8.

In the article on a background the documentary events of 1920-th the presented picture of variety of public-political events, in particular cultural space of Ukraine. Attention is concentrated on a magazine «Knygar» – the first specialized edition of Ukrainian criticism and bibliography : Chronicle of the Ukrainian writing (1917-1919), after ред. V. Korolev-Staryi and M. Zerov, by a correspondent there was Kostyantyn Shyrokyi – historian of the Ukrainian art to that. For a year in a magazine actively C. Efremov, S. Petlura, V. Modzalevskiy, D. Doroshenko, L. Staryc'ka-Chernyachivs'ka, K. Shyrokyi and other subjects. The publications – various, magazine operatively and skilled gave the review of book products after 1917 – (if in 1917 to the release 358 Ukrainian editions were sent, then for 9 months in 1918 their amount attained 883 names). For a year in a magazine actively S. Efremov, S. Petlura, V. Modzalevskiy, D. Doroshenko, L. Staryc'ka-Chernyachivs'ka, K. Shyrokyi and other subjects. The publications – various, magazine operatively and skilled gave the review of book products after 1917 – (if in 1917 to the release 358 Ukrainian editions were sent, then for 9 months in 1918 their amount attained 883 names). The row of publications was devoted T. Shevchenko, G. Kvitka-Osnov'yanenko, to Marko Vovchok, O. Kobylans'kiy, I. Nechuy-Levickiy. V. Modzalevskiy came forward with a publication «From history of book on Ukraine» (№5). K. Shyrokyi publishes the article the «Church books» (about marginalss and proprietary notes on the fields of books), where with professional mastery examines importance of стародруківаних rarities, their value for society. Author of secret services about the artistic inheritance of T. Shevchenko, G. Levickiy and V. Tropinin. One of founders of publishing т-ва of «Друкар» (1916). Belonged to Petersburg organization of Society of Ukrainian postupovci.

Keywords: Get'manat, book, K. Shyrokyi, library, books, collection.

Отримано: 20.09.2019 р.